

MAHALLİNDEN GÖNDERİLEN BELGELERE GÖRE II. MEŞRUTİYET SONRASINDA GÖNEN VE HAVALİSİNDE ASAYİŞ

Okutman Özer KÜPELİ*

1908 Temmuzunda büyük umutlarla ilan edilen II. Meşrutiyet sonrasında bütün Osmanlı ülkesi, Müslim ve gayrimüslim halkın sergiledikleri kaynaşma, birleşme, kardeşlik, eşitlik ve hürriyet gösterilerine sahne olmuştur¹. Ne var ki oldukça abartılı ve samimiyetten çok defa uzak meşrutiyet sevinci kısa zamanda yerini yeniden ortaya çıkan ağır iç ve dış meselelere bırakmıştır. 1878'den beri Bosna-Hersek'i fiili olarak idare eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, buraları ilhak ettiğini açıklamış (5 Ekim 1908), aynı gün Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş ve ertesi günse Girit Meclisi, Yunanistan'a katılma kararı almıştır (6 Ekim 1908).

Dışarıda bu olaylar olurken ülke içinde de meşrutiyet sonrasında anayasal düzenle beraber ateşlenen partililik ve partizanlığın doğurduğu olumsuzluklar, nihayetinde muhalefet-iktidar çatışmalarını had safhaya çıkarmıştır². Özellikle 1908 yılı sonları ile 1909 yılının başları İttihat ve Terakki ile bir çok çevreden ona muhalif olanlar arasında şiddetli bir çekişme halinde geçmiştir³. Neticede meşrutiyetin ilanı üzerinden altı ay geçmiş olmasına rağmen İstanbul'da meşrutî idareye karşı bir ayaklanma patlak vermiş⁴ ve bu ayaklanma Abdülhamit'in tahtan indirilmesi ve İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesiyle son bulmuştur. Böylelikle imparatorluğun kaderine hükmetme şansını ellerine alan İttihatçıların, çeşitli din ve ırklara mensup olan halkı “*Türklük*” duygusu etrafında birleştirme politikası ve ülkenin her yerinde kesin bir şekilde duruma hakim olma çabası, ülke içindeki hoşnutsuz-

* Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü. Okutman.

¹ II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Edirne'de çocukluğunu yaşamakta olan Şevket Süreyya Aydemir, meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde yapılan gösterilerden “*daha ziyade bir çocukların anlayabileceği bir şeydi*” diye bahseder, bkz. Ş.S. Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul 1965, s. 50; Osmanlı ülkesinde meşrutiyetin kutlanmasına dair bkz. A. Kansu, 1908 Devrimi, çev. Ayda Erbal, İstanbul 1995, s. 137-153.

² K. Beydilli, “Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I, Edt. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1999, s. 119.

³ Y.H. Bayur, *age.*, s. 182.

⁴ A. Cevat, *İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hâdisesi*, Yayıncı Hazırlayan Faik Reşit Unat, Ankara 1991; S. Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma: 31 Mart Olayı*, Ankara 1994.

luğun büsbütün artmasına sebep olmuştur. Asayişsizlik ortamı süratle ülkenin her yanını sarmıştır.

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı ülkesini baştan başa saran asayiş sorunları, bu dönemde ortaya çıkmış yeni bir mesele değildir. Aslında bir taraftan Osmanlı düzeninin bozulması, diğer taraftan da idarecilerin Türk olmayan unsurlara verdiği tavizler, XIX. asrın başlarından itibaren Adalar Denizi'nden İç Anadolu'ya kadar olan geniş bölgede asayişin önceki döneme göre daha fazla bozulmasına sebep olmuştur⁵. Keza XX. yüzyıl başlarında Rume- li'de, Arap vilayetlerinde ve Anadolu'da eşkiyalık olayları devam etmekte, bazı şehirlerde toplu isyanlar bile çıkabilmekteydi⁶.

Bu genel görünümde başka Hüdavendigâr Vilayeti'nin Karesi Sancağı'na bağlı mütevazı bir Anadolu kasabası olan Gönen'de de; 1908 ve sonrasında asayişsizliğin hüküm sürdüğü görülmektedir⁷.

Bu makalede II. Meşrutiyetten hemen sonra Gönen ve çevresindeki asayiş sorunları, sebepleri ve çözüm arayışları inceleme konusu yapılmıştır.

A- 1908 Sonrasında Gönen'de Asayişsizliğin Sebepleri

II. Meşrutiyetin ilanının ertesinde Gönen'de asayişin bir türlü temin edilememesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır.

- 1- Kaymakam, belediye başkanı gibi mülkî amirlerin keyfi idareleri,
- 2- Türk ve Rum ahali arasında hoşnutsuzluk yaratma çabaları,
- 3- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gücünü baskı unsuru olarak kullanması,
- 4- Eşkiya çetelerinin faaliyetleri,

1. Mülkî Amirlerin Keyfi İdarelerinden Kaynaklanan Şikayetler

XX. yüzyıl başlarında Karesi Sancağı'na bağlı bir kaza olan Gönen'de doğal olarak en yüksek mülkî amir olarak kaymakam bulunmaktaydı. Zaten şikayetler de çokça kaymakamların keyfi idareleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. 1907-1915 arasındaki dönemde Gönen'de görev yapan kaymakamlar şunlardır: Mehmet Vehbi Efendi (vekil olarak 1907-1908), Halil Sami

⁵ S. Yetkin, *Ege'de Eşkiyalar*, İstanbul 1996.

⁶ Mesela Erzurum'da çıkan isyan hakkında bkz. M. Demirel, *İkinci Meşrutiyet Öncesi Erzurum'da Halk Hareketleri* (1906-1907), Ankara 1990.

⁷ XX. yüzyıl başlarında Gönen Kazası'nın durumu hakkında geniş bilgi için bkz. Ö. Küpeli, *XIX. Yüzyıl Sonları XX. Yüzyıl Başlarında Gönen Kazası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, İzmir 1997, s. 3-5; Aynı Yazar, "1882-1922 Yılları Arasında Gönen Kazası", *Tarih İncelemeleri Dergisi XV*, (2000), s. 231-255.

Efendi (1908-1909), Kamil Efendi (1909-1910), Hüseyin Hacim Bey (1910-1912), Fuat Bey (1912-1913), Cemal Bey (1913-1914), Azmi Bey (vekil olarak 1914-1915), İbrahim Ethem (1915-1916)⁸.

Kaymakamların keyfi idareleri ile ilgili olarak halkın bu yıllarda hakkında şikayette bulunduğu ilk mülki amir Halil Sami Efendi'dir⁹. Kendisinden yazışmalarda sabık kaymakam diye söz edilmesinden dolayı Kamil Efendi'den önce ve tahminen 1908-1909 yıllarında kaymakamlık makamında bulunmuş olsa gerektir. Yaptığı usulsüzlükler sebebiyle halkın şikayeti üzerine yapılan tahkikat sonucu, Halil Sami Efendi'nin görevden alındığı ve yerine Kamil Efendi'nin getirildiği anlaşılmaktadır.

Kaza halkının bir süre sonra yeni kaymakam Kamil Efendi'den de rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Kamil Efendi ile ilgili olarak Gönen ahalişi adına Çarşı, Plevne, Osmaniye, Rüstem, Çerkez, Tırnova, Malkoç mahalleleri muhtarları, üçü eski biri halen görevde olan dört kaza idare meclisi azası ve kaza müftüsü tarafından Dahiliye Nezareti'ne çekilen iki telgrafta Kamil Efendi hakkında ilginç suçlamalarda bulunulmuştur¹⁰. Nitekim bu telgraflardan ilki 26 Kasım 1909 tarihli olup burada Kamil Efendi'den, "... her arzûsunu emr-i vâki' gibi göstererek her husûsda âmâlini tervîce çalışan âlem-i meşrûtiyete devr-i sâbıkın usûl-i hükûmeti[ni] tatbîke kalkışan ..." yani her isteğini ben yaptım oldu mantığıyla kabul ettirerek meşrutiyet öncesi devrin hükümet usullerini uygulamaya çalışan biri olarak bahsedilmektedir. Bundan başka belediye azalığından istifa edeceğinin söyleyen Mustafa Efendi'yi sorgusuz sualsiz belediye başkanlığına atadığından, ayrıca aşar ihalesini de ona verdiği söz edilmektedir. Bu konuda şimdiye kadar yapılan şikayetlerin ise Kamil Efendi'nin, Karesi Sancağı Mutasarrıfı tarafından himaye edilmesinden dolayı sonuçsuz kaldığı, kazaya kaymakam olarak atandığından beri hiçbir yararlı hizmeti olmadığı, kaza ahalisinin ondan, onun da kaza ahalisinden "*nefret ettiği*" vurgulanan Kamil Efendi'nin meşrutiyet devri esaslarına uygun bir şekilde davranmadığı belirtilmiş ve bu sebeple bir an önce değiştirilmesi istenmiştir¹¹.

Üç eski kaza idare meclisi azası tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ve 27 Kasım 1909 tarihli ikinci telgrafın başında, yaklaşık bir senedir kaza kaymakamı olan "... ruhen hasta ..." Kamil Efendi'nin bu haline "... genç, ihtiyâr, câhil, âkil ..." herkesin şahit olduğu üzere kendisinin kazaya hiçbir faydasının olmadığı gibi bir suçlama bulunmaktadır. Ayrıca "*kendilerinden şu harâb belde-i vatanımıza hizmet beklenen*

⁸ Agm., s. 234.

⁹ BOA, DH.MUİ., nr: 43-2/3; BOA, ŞD. *Hüdavendigâr*, nr: 1607/5.

¹⁰ BOA, DH.MUİ., nr: 16-2/33.

¹¹ Aynı belge, lef 3-4.

mütehayyizânımız bugün birbirine hasm-ı can itmiş bütün me'mûrîn ve ahâlîyi birbirine katmıştır." Yani hem kaza halkını hem de memurları birbirine düşürmüştür. Yine kaza idare meclisi azalarını, emellerini gerçekleştirmek için tahkir ettiği, istediğini yapmayanları ise istifaya zorladığı, belediye başkanlığına atadığı Mustafa Efendi ile aşar ihalesi için ortak oldukları iddiaları bu telgrafta yer almaktadır.

Üç eski meclis azası bu gibi iddiaları defalarca bildirdiklerini, hatta Kamil Efendi'nin şimdiye dek görev yaptığı beş kazada da aynı suçlamalara maruz kaldığını ve nihayet Karesi Mutasarrıfı Muavini Kostantin Efendi'nin de, Kamil Efendi ile Mustafa Efendi hakkındaki iddialar için bir tahkikat yaptığını belirtmişlerdir. Tahkikat sırasında Karesi Livası mutasarrıfı tarafından kollanan Kamil Efendi hakkında Gönen Adliyesinde ahaliden bazılarına hakaret ve darp gerekçesiyle açılan davalardan şimdilik bir tanesinden suçlu bulunarak iki buçuk lira para cezasına çarptırıldığı, diğer davaların sürdüğü yazışmada altı çizilmiş bir husus olarak dikkat çekicidir. Bütün bunlara dayanılarak kaymakamın bir an önce görevden alınması istenmektedir¹².

Her iki telgraftan da anlaşıldığı üzere kaymakam Kamil Efendi bir takım usulsüz hareketlere girişmiş durumdadır. Kamil Efendi, Karesi Sancağı Mutasarrıfı tarafından kollandığı için belediye başkanını değiştirmek, kaza idare meclisi azalarını istifaya zorlamak ve ahaliye kol kuvveti kullanmak gücünü her nedense kendisinde bulabilmektedir. Kendisi hakkındaki iddialara karşı Dahiliye Nezaretinin ne şekilde bir işlem yaptığına dair elimizde bilgi yoktur. Ancak Kamil Efendinin yerine 1910 yılı başlarında Hüseyin Hacim Beyin kaymakam olarak atanmıştır. Acaba bu görev değişikliğinde söz konusu şikayetler mi etkili olmuştur ya da rutin bir değişiklik midir herhangi bir fikre sahip değiliz.

2. Türk ve Rum Ahali Arasında Hoşnutsuzluk Yaratma Çabaları

II. Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerin, Müslim ve gayrimüslim tüm unsurların abartılı bir şekilde gündeme getirdikleri kardeşlik, birleşme ve hürriyet sloganları arasında dostluk söylemleriyle geçtiği yukarıda zikredildi. Kısa bir süre sonra bu hava Rumeli'de bozulacaktır. Anadolu'daki gayrimüslim unsurlardan bir kısmının da ayrılıkçı düşünceler taşıdığı bir gerçektir. Nitekim bu durum bazı bölgelerde Müslim ve gayrimüslim halkın karşı karşıya gelmesine sebep olacak, hatta doğuda Ermeniler isyan bile edeceklerdir. İşte bu ortamda Gönen'de; 1906'da nüfusun % 4'ünü, 1914'te % 6,1'ini oluşturan gayrimüslim ahaliyle¹³ Türk ahali arasında bir huzursuzluğun ol-

¹² *Age*, lef 5-6.

¹³ Gönen'in bu dönemlerdeki nüfus durumu şöyledir (bkz. Küpeli, *agt.*, s. 10):

duğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kasım 1912'de Gönen'den çekilen bir telgraf ve müteakip yazışmalar bunu göstermektedir.

İlk telgraf Basri Beyzade Namık ve arkadaşları tarafından çekilmiş olup 18 Kasım 1912 tarihlidir. Burada üzerinde durulan konu Gönen'de uzun süredir bir sorun olarak devam eden inzibat yetersizliği ve asayişin sağlanması arzusudur. Zira 18 Kasımın ilk saatlerinde gece iki otuz sıralarında Rum Mahallesi'nde meydana gelen bir olayın, sabah telgrafın çekilmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Kaydedildiğine göre Nikoli oğlu Panayot Efendiye ait ev kimliği bilinmeyen kişilerce uzun süre yayılım ateşine tutulmuş, bu sırada Rum ahali heyecana kapılarak sokaklara fırlamış, iki yüzden fazla atıldığı söylenen kurşunların kesilmesinden sonra ortalık durulmuş, polis ve jandarma ise olaylar bitince ancak gelebilmiştir. Bununla beraber polis ve jandarma olayı tahkik edip ateş edenleri yakalamak yerine Panayot Efendi'yi tutuklamıştır. Bunun üzerine Namık ve beraberindeki otuz altı kişi Balıkesir Mutasarrıflığı'na bir telgraf çekmişlerdir¹⁴. Burada dikkat çekici olan telgrafta imzaları bulunan otuz yedi kişiden otuz dördünün Rum kökenli ve çok farklı meslek gruplarına mensup olmasıdır. Bu kişilerin Basri Beyzade Namık ile aralarında nasıl bir ilişki olduğu hakkında ise fikrimiz yoktur.

Bu telgraf üzerine Karesi Sancağı Mutasarrıflığı tarafından başlatılan soruşturmanın sonucu da oldukça ilginçtir. Zira bahse konu olayların tümüyle, Gönen'de işsiz güçsüz bir şekilde ikamet eden ve Gönen Polis Komiseri yardımcısı iken hakkındaki şikayetlerden ötürü meslekten atılan Namık Efendi tarafından tertiplenmiş bir komplo olduğu ortaya çıkmıştır. Yine olay esnasında evine silah atıldığı söylenen Panayot Efendinin ve telgrafta imzaları bulunan diğer Rumların tüccar yanlarında ücretli uşak olarak çalıştıkları anlaşılmıştır. Bundan başka olay esnasında silah atanların, kapısı kurcalanan Panayot'un bağırmasını müteakiben harekete geçen komşu Rumlar olduğu, olay esnasında orada bulunan gece bekçisinin ise kimseyi görmediğini beyan ettiği zikredilmiştir¹⁵.

Kısacası bu olay birbirleri arasında zaten problemler olan Müslim ve gayrimüslim halk arasında fesat çıkarıp, durumdan pay kapmak isteyen Namık Efendi ve yandaşları tarafından planlanmış ve telgrafta imzası olan şahıslar da kullanılmıştır.

Namık Efendinin olaydaki rolü tespit edildikten sonra hakkında ne şekilde işlem yapıldığı konusundaysa herhangi bir belgeye rastlanılamadı.

<i>Yıl</i>	<i>Müslüman</i>	<i>Rum</i>	<i>Ermeni</i>	<i>Yahudi</i>	<i>Toplam</i>
1906	33535	1298	44	8	34885
1914	34979	2251	53	-	37623

¹⁴ BOA, DH.H., nr: 67/3, lef 1-2-3.

¹⁵ *Age.*, lef 4.

Ancak olayın aslının kısa sürede anlaşılması dönemin zaten karışık olan ortamında Gönen'de Müslimlerle gayrimüslim halk arasında olası bir çatışmayı önlemiştir.

3. İttihat ve Terakki Cemiyetinin Gücünü Baskı unsuru Olarak Kullanması

II. Meşrutiyetin ilan edilmesinde birinci derecede etken unsurlardan biri olan İttihat ve Terakki Cemiyeti 31 Mart Olayı'ndan sonra, meclisteki çoğunluğunun etkisiyle yalnız yasama organına hakim olmakla kalmamış, parlamenter sistem icabı yürütme organını da elde etmiştir. Böylelikle iktidar tekeli eline alan İttihat ve Terakki anayasa prensiplerini isteğine göre değiştirip, yorumlama gücünü kendisinde bulmuş, zaman zaman kendini anayasanın üstünde saymıştır. Ayrıca bütün devlet organlarını, siyasi hayatı ve toplumsal girişimleri kontrol altında tutmak için sıkıyönetim ilan etmişler, böylece kişi hak ve hürriyetlerini kullanmaya imkan kalmayacak şekilde kısıtlamışlardır. Bu tedbirler dışında, kendileri için zararlı gördükleri kişi ve cemiyetlere karşı hukuki olmayan teşebbüslere de girişmişlerdir: Muhalif gazetecilerin öldürülmesi, tehditler, işkenceler, baskılı seçimler, hükümet darbesi gibi. Bütün bu hareketler ülke dahilinde kişi hak ve hürriyetleri için çok tehlikeli ve güvensiz bir ortam yaratmıştır¹⁶. İşte bu ortamda Gönen'de halkın İttihat ve Terakki Cemiyetinin faaliyetlerinden oldukça rahatsız olduğu görülmektedir. Nitekim Aralık 1912'de Gönen'den kırk beş kişinin mühürle Sadaret-i Uzmaya ve Şûra-yı Devlet Riyasetine gönderilen bir "*maruzattan*" bu açıkça anlaşılmaktadır¹⁷.

Söz konusu maruzatın girişinde Gönen'de öteden beri bir asayişsizliğin olduğu vurgulanmakta, İttihat ve Terakki'ye sert eleştirilerde bulunulmakta, İttihat ve Terakki mensuplarının memleketin her yanında olduğu gibi Gönen'de de hükümeti baskı altına aldıkları ve keyiflerince muamelede buldukları belirtilmektedir. Kasaba dahilinde onların hareketlerinden zarar görmeyen bir kişinin bile kalmadığı, hükümsüzlükten cesaret alan çetelerin saldırıları yüzünden köylülerin çaresiz can, mal ve namus korkusuyla tarlalara dahi gidemedikleri dile getirilmektedir. Üstelik İttihat ve Terakki Kulübü üyesi meclis idare azaları ve memurların, cemiyete mensup bazı kişilerin cinayet, soygun, tehdit gibi bir takım olaylarına göz yumdukları, hatta bunları kasten yaptıkları söylenilmektedir.

¹⁶ T. Z. Tunaya, *Hürriyet'in İlanı*, şy. 1998, s. 46-55; İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında bkz. Aynı Yazar, *Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, I, İstanbul 1984, s. 19 vd.

¹⁷ BOA, DH.H., nr: 67/1.

Yine bu maruzattan kazadaki kaymakam ve belediye başkanı gibi mülki amirlerin İttihatçı baskısından dolayı görevlerini gereği gibi yapamadıkları vurgulanmaktadır. Zira iddialara göre kaymakam İttihatçıların elinde esir gibidir ve onların iznini almadan adım dahi atamamaktadır. Ve İttihatçıların giriştikleri her türlü hukuk dışı faaliyetlere de göz yummaktadır. Durumun oldukça vahim olduğunu savunan maruzat sahipleri bir an önce duruma bir çare bulunmasını talep etmişler, işe ilk önce de İttihatçıların elinde oyuncağı olan kaymakam, belediye başkanı, naip, müftü, eytam müdürü, mukavelat muharriri, adliye başkatibi, heyet-i hakime gibi üst düzey mülki görevlilerin değiştirilmesinden başlanmasını istemişlerdir. Eğer bu duruma bir çare bulunamazsa nüfusu kırk bini aşan çaresiz kaza ahalisinin "... *silâh-perest olarak hakk-ı meşrû'unu istihsâl zımında ve te'sîs-i kânûn ve i'âde-i emn ve asâyiş-i vatan maksadıyla ...*" kendisini müdafaa edeceğini ve bu maruzatın gereği yapılmadığı için halkın karşı mukabelesinin meşruiyet kazanacağını belirtmişlerdir.

Dil ve üslup bakımından oldukça düzgün şekilde kaleme alınmış, açık ve anlaşılır ifadeler içeren bu maruzatta; Gönen Kasabası'nın Reşadiye, Çerkez, Plevne, Osmanpazarı, Tırnova ve Kurşunlu Rum Mahallesi muhtar ve imamları, Tuzakçı Köyü'ne bağlı Yenişehir, Tırnova, Ahali-i Kadim ve Çerkez mahalleleri, Çakmak, Erikli, Gökçesu, Dumanalanı, Keçidere, Atıcıoba, Karalar Çiftliği, Bakırlı, Gündoğan ve Muratlar köyleri muhtarlarıyla imamları, bazı muhtarlık azaları ve kaza eşrafından toplam kırk beş kişinin mührü bulunmaktadır.

Bu kişilerin oturdukları mahalle ve köylerin tamamına yakınının 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı neticesinde Rumeli'den göç edenlerce kurulmuş olması yalnızca bir rastlantı olmasa gerek¹⁸. Bu herhalde benzer asayiş sorunlarına daha önceden aşına olan Rumeli göçmeni halkın olaylardan en bariz şekilde etkilenen grup olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu belge İttihat ve Terakki'nin artan otoritesiyle beraber ülkenin her yanında kurduğu baskıyla kişi hak ve hürriyetlerinin iyice azaldığı, İttihat ve Terakki kaynaklı asayişsizliğin arttığı, üstelik hiçbir muhalefete ve itiraza izin verilmediği bir dönemde, taşradaki küçük bir kasabada bir grup insanın tepkisini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Ancak unutmamak gerekir ki, İttihatçılık suistimal için bazıları tarafından avantaj olarak kullanıldıysa da, İttihatçı karşıtlığı da komplike ve organize bir hareketti. Bu açıdan belgenin İttihatçılara muhalif bir düşüncenin de eseri olabileceği göz ardı edilmemelidir.

¹⁸ Balkan göçleri sonrasında Gönen'de yapılan iskan ve kurulan köylerle ilgili olarak bkz. Ö. Küpeli, *agt.*, s. 28-31.

Sonuçta bu belgenin de, sorunun kesin çözümü açısından yeterli olmadığı asayişsizlik ve güvensizlik ortamının devamından anlaşılmaktadır. Asayişsizliğin devamı halinde halkın mukabelede bulunacağı iddiası ise tehditkar bir üslupla yazılmış bu telgrafta kalmış, bu tarihlerde Gönen'de halkın ne İttihat ve Terakkiye, ne de bir başka güce karşı herhangi bir toplu hareketi olmamıştır.

4. Eşkiya Çetelerinin Faaliyetleri

II. Meşrutiyet sonrasında Osmanlı ülkesinin pek çok yerinde olduğu gibi Gönen'de de asayiş ve güvenliği tehdit eden unsurların başında çeteler gelmektedir. Aslında çeteler daha XIX. asır başından beri hem Rumeli'de, hem de Batı Anadolu'da faaliyettedirler. Nitekim Gönen'de de XX. yüzyıl başlarında, özellikle II. Meşrutiyet sonrasında mevcut kargaşa ortamından istifadeyle bazı çetelerin faaliyetlerini daha da arttırdıkları görülmekte ve bu yüzden Gönen halkının sık sık şikayetleri söz konusu olmaktadır. Bu tarihlerde Gönen'de şekavette bulunan başlıca eşkiya çeteleri şunlardır: Kiçe Mehmet Ali Bey köyünden Katil Nasuh oğlu Recep, Keçidereli Çerkez Kel İslam Çetesi, Keçidereli Altıparmak Nuri Çetesi, Karaağaçalanlı Nuri Çetesi, İdris Çetesi, Jülyet Çetesi, Neşet Çetesi, Arnavut Çetesi.

Çetelerin başvurdukları başlıca yollar cinayet, yaralama, soygun, adam kaçırap fidye isteme, haraç almaktır. Mesela 1912 yılında Gönen'den Müftü Hilmi başkanlığında, belediye başkanı, mahkeme-i temyiz azası, bazı meclis-i idare azaları, muhtarlar, ziraat odası başkanı, ulema ve tüccardan toplam otuz yedi kişinin Sadaret Makamı ve Dahiliye Nezareti'ne çektikleri bir telgrafta bu çetelerden bahisle, birlik olup ahaliyi soydukları, parası olmayanları ise yaraladıkları veya öldürdüklerinden şikayet edilmektedir. Bundan başka bir çok kişiye zorla senet imzalatırdıkları ve günü geldiğinde ödeme yapmayanları ise ölümle tehdit ettikleri belirtilmektedir. Özellikle Bandırma, Manyas ve Sarıköy yolunda faaliyette bulunan çetelerce Gönen'e giden üç önemli yol kesilmiş olduğundan gerek kasaba civarında, gerekse köyler arasındaki yollarda geliş gidişlerin kadın ve erkeklere musallat olunmasından ötürü kesintiye uğradığı vurgulanmaktadır. Hatta tarlalara dahi gitmek mümkün olmadığından yetiştirilen mahsuller toplanamadığı kaydedilmektedir. Bu yüzden Bandırma'ya gitmek zorunda kalanların kırk elli kişilik bir kervan teşkil etmeden ve yanlarında korucu sıfatıyla dört beş kişi bulundurmadan bu yolculuklara çıkamadıkları da söylenmektedir. Bununla beraber telgraf sahipleri bu konuda Gönen Kaymakamlığına yaptıkları tüm başvuruların neticesiz kaldığını, jandarmanın da bu çeteler üzerine yapılacak

harekat için yetersiz durumda olduğunu eklemişlerdir. Sonuçta diğer yazışmalarda olduğu gibi bu duruma acilen çare bulunması talep edilmektedir¹⁹.

Çetelerin faaliyetleri sadece bu belgeye yansıyanlarla sınırlı değildir. Nitekim 1912-1915 yılları arasında çetelerin belgelere yansıdığı kadarıyla bazı vukuatları şöyledir: İdris çetesi tarafından Gönen'in zengin kereste tüccarlarından Nemlizade Zihni Bey kaçırılarak ve karşılığında fidye talep edilmiştir. Ancak jandarmanın takibati sonucu Zihni Bey sağ salım kurtarılmıştır²⁰. Aynı çete tarafından Bayramiçli Çerkez Kadir öldürülmüş²¹, Doğancıklı Mevlütoğlu Hasan'ın kızı kaçırılmıştır²². Yine Jülyet çetesince Gönen Aladağ Ormanı'nda bulunan kereste fabrikaları haraç vermedikleri için baskınla yıkılmıştır²³.

Bu çetelerden başka bu dönemde hiçte korunaklı bir yer olmadığı anlaşılan Gönen Hapishanesi'nden kaçan birçok firari de Biga Kazası'na giderek, orada şekavette bulunmuşlardır. Hem çeteler hem de bu firari eşkiyalar köylülere her türlü fenalığı yapmış olsalar da çoğunlukla Gönen'e bağlı köylerde barınmış ve bizzat onlar tarafından korunmuşlardır. Bunları önlemekle görevli jandarmaysa sayıca yetersiz olduğundan çetelerin faaliyetlerine engel olamamıştır. Hatta yeri gelince eşkiyaya yardım ettiğine dahi tesadüf edilmiştir²⁴.

Kısacası bu yıllarda Gönen ve civarında çeteler, mülki idarecilerin ve jandarmanın kendilerine destek vermesi veyahut aralarındaki çekişmelerden dolayı kendilerine engel olunacak güçte olmamaları nedeniyle her türlü şekavete hiçbir engelle karşılaşmadan başvurabilmişlerdir. Üstelik önce Balkan Savaşları, ardından I. Dünya Savaşı bu çetelere faaliyetlerini daha da arttırma imkanı verecektir. Nitekim I. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan Sızıköylü Neşet Çetesi kısa sürede yüz yirmi kişilik bir grup olacak ve çevreye dehşet salacaktır. Hatta Mondros Mütarekesi sonrasındaki kaos ortamından faydalanarak ordu müfrezelerinin önünü dahi kesip onların silah ve cephanelerini gasp edecek ve uzun süre yakalanamayacaktır²⁵. Ayrıca Gönenli Ahmet Efe ve Recep Pehlivan gibi bazı çeteler I. Dünya Savaşı sonrasında faaliyetlerine hız vereceklerdir²⁶.

¹⁹ BOA, DH.H., nr: 67/3, lef 10-13.

²⁰ BOA, DH.KMS., nr: 1-5/29.

²¹ BOA, DH.H., nr: 67/21.

²² BOA, DH.H., nr: 29/50.

²³ BOA, DH.H., nr: 29/59.

²⁴ BOA, DH.İD., nr: 150 / 5.

²⁵ BOA, DH.KMS., nr: 56-1/16.

²⁶ BOA, DH.KMS., nr: 60-3/36.

Gönen halkı normal hayatını bu çeteler yüzünden uzun süre devam ettirememiştir. Çünkü bu çeteler bir türlü yakalanamamış, sayıları I. Dünya Savaşı ve sonrasında daha da artmıştır. Öyle ki dağlık bölgelerin bu çetelerle dolu olmasından dolayı özellikle I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Balıkesir'den Edremit'e, Edremit'ten Ayvalık'a, Gönen'den Bandırma'ya ve Biga'ya gitmek çok tehlikeli bir hal almıştır. Hemen her yolculukta soyulma tehlikesiyle karşılaşılıyordu²⁷. Üstelik civarın en ünlü hırsızları bu dönemde Gönen'de özellikle Çerkezlerin yaşadığı köylerde bulunuyordu²⁸.

Bu çeteler Gönen halkını uzun yıllar inim inim inletse de bir kısmının Milli Mücadele'deki faydaları bir yana atılamaz. Özellikle Altıparmak Nuri, Recep Pehlivan, Bacak Hasan, Süleymanlı Ahmet, Karadağlı Hurşit ve Gönenli Ahmet Efe çeteleri Kuva-yı Milliye'ye katılarak işgal sırasında Yunanlılara karşı direnmişler ve kazayı işgalden kurtarmak için ilk harekete geçen kuvvet olmuşlardır²⁹.

B- Emniyet ve Asayişin Sağlanması Konusunda Başvurulan Tedbirler

Gönen halkının tüm sıkıntılarına ve çare taleplerine merkezi hükümet her zaman seyirci kalmamış, zaman zaman çözüm aramıştır. Öncelikle işe mülki idarecileri değiştirerek başlamış, sonuç alınamayınca askeri tedbirlere de başvurmuştur.

Nitekim Gönen'de ahalinin mülki amirlerden rahatsızlığı yanı sıra asayişsizliğin hüküm sürdüğü 1910 yılında Karesi Sancağı dahilinde asayişin sağlanması için bazı tedbirlerin alınması yoluna gidilmiştir. Buna göre:

- 1-) Mülki memurlar ile Jandarma zabitanı arasındaki olaylara müdahale konusundaki ihtilafların ortadan kaldırılmasına,
- 2-) Asayişin temini için gerekli tahsisatın bir an önce sağlanmasına,
- 3-) Gönen'in de dahil olduğu bazı kazalara yeni jandarma karakolları inşa edilmesine karar verilmiştir³⁰.

İlk iki tedbir mümkün olduğunca yerine getirilmeye çalışıldıysa da, Gönen'e karakol yapılması teşebbüsü mülkiye nizamnamesi ile harbiye ni-

²⁷ A. Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", *Milli Mücadele'de Balıkesir*, İstanbul 1990, s. 31.

²⁸ Z. Güven, *Anzavur İsyanı, İstiklal Harbi Hatıralarından Acı Bir Safha*, Ankara 1965, s. 16.

²⁹ Ö. Küpeli, "Gönen'de Milli Mücadele Yıllarındaki Faaliyetler", *Toplumsal Tarih*, nr. 61, Ocak 1999, s. 17-18.

³⁰ BOA, DH.MUİ., nr: 1-11 / 32.

zamnamesi arasındaki bazı ihtilaflar nedeniyle gerçekleşmemiştir³¹. Bu durum bürokratik mekanizmadaki uyumsuzluklara Osmanlı dönemindeki güzel bir örnektir.

Olayların Balkan Savaşları sırasında daha da artması ve vilayetteki jandarmanın da orduya katılması üzerine 1912 yılında Karesi Sancağı'nca bir dizi tedbir daha alınmıştır. Bunların başında sancak dahilinde ikamet eden emekli subaylardan atı olanlara jandarmalık görevi verilmesi gelmektedir³². Ama bu teşebbüsün de ne kadar faydalı olduğu malumdur. Zira bu tarihten sonra çetelerin faaliyetlerinin hız kazandığı yukarıda ifade edilmişti.

1913 yılına gelindiğinde Gönen ve civarında mevcut kargaşa ortamının daha da artması üzerine Karesi Mutasarrıfı Murat Efendi, durumu yerinde görüp incelemek için Gönen'e gelmiş ve bunu bir raporla Dahiliye Nezaretine bildirmiştir³³. Murat Efendinin durumu ve çaresine dair tespitini açıkça ortaya koyan şu cümlesi ilginçtir:

“Gönen Kazâsı'nda asâyiş-i ahvâl-i umûmiyesi cidden acınacak bir hâlde bulunmuş ve merkez livâyâya avdet-i bendegânemde oradaki eşkiyânın vücûdlarını kaldırmağa ahâlîyi nâ'il-i huzûr itmek esbâbını düşünmüş idim ...”

Gönen'de asayişsizlik ortamının cidden kötü olduğunu gören ve eşkiya faaliyetine bir son vermeyi arzulayan Murat Efendinin durumun kötülüğünü belirtmesi üzerine Gönen ve havalisinde asayişin temini için ciddi bir adım atılmış ve eşkiya takibi için bir müfreze görevlendirilmiştir. Nitekim bir süre Gönen'de eşkiya takibinde bulunan Yüzbaşı İsmail Efendi, üç hafta sonunda çektiği telgrafta Gönen'in şöhretli eşkiyalarından Çerkez Kel İslam'ın eğer affedilirse her türlü şekavetten vazgeçeceği ve yine bu civarda faaliyet gösteren üç önemli çete efradının da ortadan kaldırılmasına yardım edeceği şeklindeki talebini Karesi Mutasarrıfı'na bildirmiştir. Bunun üzerine Karesi Mutasarrıflığı, Karesi Müddei-i Umumiliği, Dahiliye Nezareti ve Sadaret Makamı arasındaki yazışmalarda Çerkez Kel İslam'ın affını gerektirecek herhangi bir kanun ve anlaşma bulunmadığından bu talep kabul edilmemiştir³⁴.

Bu olaydan sonra Gönen ve havalisinde asayiş meselesinin çözümüne yönelik başka bir çabaya dair bir belgeye tesadüf edilmedi. Ancak olayların arkasının kesilmemesi, söz konusu olayların artık merkezi idarece dahi önlemediğini göstermektedir. Zira merkezi idare I. Dünya Savaşı'nın başla-

³¹ BOA, DH.MUİ., nr: 24-3 / 16.

³² BOA, DH.İD., nr: 150/5.

³³ BOA, DH.H., nr: 67 / 81, s. 2.

³⁴ BOA, DH.H., nr. 67/81.

masıyla beraber Anadolu'daki jandarma gücünü büyük ölçüde azaltacak, bu da asayiş sorunlarının daha da artmasına sebep olacaktır.

Sonuç olarak; Gönen'de bu yıllardaki asayişsizliğin temelini indiğimizde en başta partililik faaliyetleri, mahalli idarecilerin günü kurtarma çabaları, keyfi hareketleri ve görevlerindeki yetersizlikleri göze çarpmaktadır. Öte yandan mahalli idarecilerin bu keyfi hareketlerinden ve yetersizliklerinden cesaret alan bazı şahısların adam öldürme, cana kast ve soygun işlerine kalkışması halkı canından bezdirmiş ve bu yüzden mahalli idareciler hakkında sık sık İstanbul'daki hükümete şikayette bulunulmuştur. Diğer taraftan mahalli idarecilerin meşrutiyet öncesinin idaresini tatbik etmeye çalışmaları veya İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının kendi şahsi otoritelerini kesin bir şekilde yerleştirmeye çalışmaları yolunda takındıkları baskıcı tutumlar asayişsizliğe yol açan bir başka davranış olarak ortaya çıkmıştır. Bunlara ilaveten kaza dahilinde asayiş ve inzibatın bozuk olduğundan ve de bunları sağlayacak mülki, askeri idarecilerin yetersizliğinden istifade eden bir takım kişiler etraflarına topladıkları çapulcularla beraber çeteler oluşturmuşlar ve halkın canına, namusuna, malına kastederek şikayetlerde bulunmuşlardır. Asayiş bozan tüm sebeplere karşı etkili bir önlem ise alınamamıştır.

Kısacası II. Meşrutiyet sonrasında Gönen'de yaşananlar ve ahalinin tüm çabalarına rağmen asayişin düzeltilmesi yolunda herhangi sağlıklı bir teşebbüste bulunulamaması, artık Osmanlı Devleti'nin ülke içinde siyasi otoritesini sağlayamadığını, bir başka deyişle koca bir imparatorluğun içten çürüdüğünü göstermektedir.